
Janko Prunk

Jugoslovanska historiografija o oktobrski revoluciji*

Prelom z Informbirojem je bil usoden tudi za jugoslovansko historiografijo. Čeprav se oficialna jugoslovanska državna in partijska ideologija ni nikoli odrekla oktobrski revoluciji, njenim naukom in vzorom, je nastopilo po prelomu z Informbirojem v jugoslovanskem zgodovinopisju obdobje popolnega dezinteresa za raziskovanje Oktobrske revolucije in to v osnovi traja z izjemo nekaj redkih posameznikov vse do danes. Ne bi želel v podrobnostih govoriti o vzrokih takšne orientacije. Za tole sporočilo se zadovoljujem samo z ugotovitvijo posledic takšne orientacije v jugoslovanskem zgodovinopisju in o stanju tuje zgodovinske literature o Oktobrski revoluciji prevedene v jugoslovanske jezike:

Približno kakšnih deset let po prelomu z Informbirojem ni bilo v Jugoslaviji o Oktobrski revoluciji skoraj ničesar napisanega in tudi ne prevedenega. Edine knjige so bile iz predvojnega časa in prevod 1947. leta standardnega sovjetskega priručnika Velika oktobrska revolucija, ki jo je tik pred 2. svetovno vojno napisal kolektiv sovjetskih avtorjev.¹ Tu je bila še Zgodovina VKP(b), prevedena še v času narodnosvobodilnega boja; v katerem je igrala vlogo nekakšnega katekizma. Toda knjiga je ostala kmalu samo v spominu partizanske generacije, mladi so o njej slišali samo tu in tam kaj kritičnega in smešnega. Jugoslovansko zgodovinopisje se je posvetilo zelo intenzivnemu raziskovanju lastnega narodnosvobodilnega boja in lastnih revolucionarnih izkušenj v svrhu legitimiranja svoje lastne poti. V teh delih pa pogrešamo vsako teoretično poglobljanje in kakršnokoli komparacijo z revolucionarnim dogajanjem v Oktobrski revoluciji in v Sovjetski Rusiji.

Konec petdesetih let, ob štirideseti obletnici oktobrske revolucije, imamo samo nekaj revialnih in časnikarskih člankov in le razpravo Ferda Čulinovića o odmevih Oktobra v jugoslovanskih deželah.² Še vedno nimamo nobenih prevodov sovjetskih niti zahodnih del. Toda v šolskih učbenikih je podoba

* (Diskusijski prispevek na Komisiji za proučevanje Oktobrske revolucije na 16. mednarodnem kongresu historičnih ved v Stuttgartu 25. avgusta do 1. sept. 1985.)

¹ Velika Oktobrska revolucija, napisali: C. F. Aleksandrov, I. I. Minc in drugi, Ljubljana 1947, 637 str.

² Ferdo Čulinović, Odjeci Oktobra u jugoslavenskim zemljama, Zagreb 1957.

Oktobrske revolucije predstavljena v bleščeči luči, popolnoma v leninističnem smislu.

Na univerzah se skorajda ne predava zgodovina Oktobrske revolucije. Čeprav vlada že skoraj popolna svoboda v znanstveno raziskovalnem delu, problem Oktobrske revolucije ne budi nikakršnega interesa pri jugoslovanskih univerzitetnih profesorjih.

V začetku šestdesetih let začenjajo novo ustanovljeni inštituti za zgodovino delavskega gibanja s projekti za izdajo Leninovih zbranih del in posamezniki se začenjajo zanimati za nekatera vprašanja Oktobrske revolucije. Večjih rezultatov ni vse do petdesetletnice Oktobra. Takrat sta narejeni dve retrospektivni historični bibliografiji jugoslovanskih člankov o Oktobru.³ Dva beograjska zgodovinarja napišeta svoji monografiji o oktobrski revoluciji:

Slobodan Bosiljčić⁴ je na osnovi njemu dostopnih sovjetskih virov in literature napisal zgodovino oborožene vstaje in zmage boljševikov v Petrogradu, analiziral drugi kongres sovjetrov in dodal še zgodovino državljanske vojne. Z bogato ilustracijo je Bosiljčićeva knjiga odigrala pomembno funkcijo v jugoslovanski historiografiji, postala je prva domača detajlna zgodovina Oktobra. Leto dni pozneje je napisal na enakih virih na podoben način svoj prikaz »Velike oktobarske revolucije« tudi Petar Milosavljevič.⁵

V jubilejnem letu 1967 je sledila vrsta specialnih obsežnejših študij iz problematike oktobrske revolucije. Sociolog Stipe Šušar je napisal razpravo o vlogi kmetov v oktobrski revoluciji.⁶ Isti problem je v svoji disertaciji to leto tretiral zgodovinar Veselin Đuretić.⁷ Vprašanja delavskega upravljanja v proizvodnji je obravnaval v svoji razpravi Sava Živanov.⁸ Dva avtorja, Novica Vojnović⁹ in Boris Đurović,¹⁰ sta pisala o boljševiški taktiki v revoluciji in o transformaciji boljševiške stranke po oktobru 1917. Inštituti za zgodovino delavskega gibanja so organizirali veliko znanstveno posvetovanje o oktobrski revoluciji konec oktobra 1967 v Kotorju. Od številnih referatov, ki so se ukvarjali predvsem z vplivom oktobrske revolucije na jugoslovanske narode, jih je bilo samo nekaj objavljenih.¹¹

³ Oktobrska socijalistička revolucija. Bibliografija posebnih izdaja i članaka iz radničke periodike 1917—1945. U redakciji Bosiljke Pejović-Protić i Milana Vesovića, Beograd 1967, in Milan Vesović, Oktobarska socijalistička revolucija. Jugoslovenska bibliografija knjiga i brošura 1945—1966. Prilozi za istoriju socijalizma 6, 1968.

⁴ Slobodan Bosiljčić, Oktobarska revolucija 1917. i prva godina sovjetske vlasti, Beograd 1966.

⁵ Petar Milosavljević, Velika Oktobarska socijalistička revolucija, Beograd 1967.

⁶ Stipe Šušar, Seljaštvo i agrarno pitanje u Oktobarskoj revoluciji, Sociologija sela, br. 18. Zagreb 1967.

⁷ Veselin Đuretić, Seljaštvo u oktobarskoj revoluciji rokopis doktorske disertacije na Filozofskom fakultetu u Sarajevu 1967.

⁸ Sava Živanov, Oktobarska revolucija i radničko učestvovanje u upravljanju proizvodnjom. Prilozi za istoriju socijalizma, br. 5, Beograd 1966.

⁹ Novica Vojnović, Taktika boljševika u revoluciji, Prilozi za istoriju socijalizma 6, 1968.

¹⁰ Boris Đurović, Transformacija boljševičke partije nakon Oktobra (1917—1924). Novi Sad 1969.

¹¹ Med drugimi so zgodovinarji z Instituta za historiju radničkog pokreta Hrvatske svoje referate objavili v posebnem zborniku Pola vijeka Oktobarske revolucije, Zagreb, 1967.

V to obdobje pade tudi objava knjige o udeležbi Jugoslovanov v Oktobru.¹²

Nek manjši preobrat v proučevanju Oktobrske revolucije nastopi v začetku sedemdesetih let. Začelo se je prevajati tujo literaturo, predvsem dela socialistov, komunistov in trockistov z zahoda. Veliko pozornost je zbudila objava biografij Stalina in Trockega izpod peresa leta 1959 na zahodu umrlega poljskega komuniste, Issaca Deuscherja, obdolženega trockizma.¹³ Za Oktobrsko revolucijo pa se začenjajo zanimati tudi posamezni politologi. Oni sicer ne raziskujejo na primarnih virih, operirajo z malo dejstvi, postavljajo le na novo mišljena vprašanja, o odnosu razreda in avtantgarde, v politični koncepciji boljševikov itd. največkrat v »nemodernem« funkcionalističnem smislu.¹⁴

V tem času se pravemu zgodovinskemu raziskovanju Oktobrske revolucije in izgradnje socializma v SZ posveča v vsej Jugoslaviji en sam zgodovinar znanstvenik, profesor ljubljanske univerze dr. Marjan Britovšek. Svojo prvo delo Lenin in zimmerwaldsko gibanje je napisal že 1969. leta.¹⁵ V naslednjem poldrugem desetletju pa je izdal šest knjig o Leninovi vlogi v revoluciji, o boju za Leninovo dediščino v boljševiški stranki in o stalinističnem fenomenu.¹⁶ Za celotno Britovškovo delo je značilno to, da je napisano zelo pozitivistično na obilici dokumentarnega gradiva, ki ga je zbral na vzhodu in zahodu. Avtor stoji na leninističnem stališču, poskuša pa objektivno prikazati politično vlogo Leninovih sodelavcev Trockega, Kamenjeva, Zinovjeva, Buharina, Pjatakova, Preobraženskega itd., ki so pozneje postali žrtev Stalinovih čistk. Britovšek je zelo previden v svojih zaključkih in se izogiba sinteze. Kljub temu so njegove knjige našle med bralstvom svoje mesto, ker so informativne in koristne.

Konec sedemdesetih let je dober poznavalec problematike Oktobrske revolucije Ivan Očak iz Zagreba za 8. mednarodni kongres slavistov v Zagrebu pripravil referat o problemih oktobrske revolucije v jugoslovanski literaturi.¹⁷ Referat je dokaj natančna bibliografija del tudi za predvojno razdobje, manjka pa mu analitična ocena. V referatu je seveda precejšen del posvečen bibliografiji, del, ki obravnavajo vpliv Oktobrske revolucije na jugoslovanske narode.

V začetku osemdesetih let je Institut za mednarodni radniški pokret v Beogradu izdal v srbohrvaškem jeziku protokole vseh sedmih kongresov Kominterne z obsežnejšimi uvodi in opombami, ki so jih napisali vodilni jugoslovanski strokovnjaki za novejšo zgodovino, oziroma zgodovino delavskega gibanja: Vera Mujbegović, Marjan Britovšek, René Lovrenčić, Pero Damjano-

¹² I. D. Očak, Jugosloveni u Oktobru, Beograd 1967.

¹³ Isaac Deutscher, Biografija Lava Davidoviča Bronštajna-Trockog, 3. knjige, Zagreb 1975—77; isti Staljin — Politička biografija, Globus, Zagreb 1977.

¹⁴ Branko Carotán, Tradicija Oktobra i suverenost, Zagreb 1977; Jovo Popović, Oktobarska revolucija, Zagreb 1978; Zlatko Čepo, Sudbina radničkog upravljanja u SSSR; Zagreb 1982.

¹⁵ Marjan Britovšek, Revolucionarni idejni prevrat med prvo svetovno vojno. Leninov boj za Tretjo internacionalo, Ljubljana 1969.

¹⁶ M. Britovšek, Boj za Leninovo dediščino, Ljubljana 1976; isti Carizem, revolucija, stalinizem: družbeni razvoj v Rusiji in perspektiva socializma, Ljubljana 1980; isti: Stalinov termidor, Ljubljana 1984.

¹⁷ Ivan Okča, Problemi Oktobarske revolucije u jugoslavenskoj literaturi. Histroijski zbornik XXXIII—XXXIV, Zagreb 1980—81, str. 369—379.

vič.¹⁸ S to znanstveno izdajo je jugoslovanski publiki omogočen lažji pristop do teh ključnih dokumentov mednarodnega komunističnega gibanja.

V najnovejšem času se med jugoslovanskimi zgodovinarji kaže živ interes za Oktobrsko revolucijo, njen vpliv in posledice na razvoj Evrope v dvajsetem stoletju.¹⁹ Mlajša generacija zgodovinarjev in politologov sega po originalnih zgodovinskih delih, ki v velikem številu izhajajo na zahodu in so pisana z različnih idejnopolitičnih stališč, kar daje bralcem možnost večstranske informacije in vrednotenja. Takšen interes za seznanjanje s problemi Oktobrske revolucije ima v zadnjem času za posledico veliko število prevodov najeminentnejših del svetovne historiografije o Oktobru in razvoju socializma v Sovjetski zvezi, v jugoslovanske jezike, da omenimo le nekaj najpomembnejših: spomini sekretarja Kominterne Humberta Droza, monografijo Roya Medvedova o Stalinu, uveljavljeno zgodovino Oktobrske revolucije ameriškega specialista Rabinowitcha in biografijo Louisa Fischerjao Leninu.²⁰

Seveda vse te knjige ne morejo zapolniti interesa in izpolniti slike o Oktobrski revoluciji in zlasti o razvoju Kominterne, ki bi jo bilo moč narediti na sovjetskih virih, ki pa so žal še vedno nedostopni.

Poseben problem, ki ga tu ne nameravam in ne morem tretirati, je vprašanje proučevanja vpliva in posledic Oktobrske revolucije in Kominterne na razvoj jugoslovanskih narodov, ki se v jugoslovanski historiografiji zlasti zadnjih dvajset let intenzivno proučuje in obstaja o tem vrsta razprav in člankov.

Janko Prunk:

DIE JUGOSLAVISCHE HISTORIOGRAPHIE ÜBER DIE OKTOBERREVOLUTION

Zusammenfassung

Der Bruch mit dem Informbüro hatte auch Folgen für die jugoslawische Historiographie. Obwohl sich die offizielle Staats- und Parteiideologie der Oktoberrevolution, deren Lehren und deren Beispiel nie entsagte, setzte nach dem Bruch mit dem Informbüro in der jugoslawischen Historiographie eine Ära vollkommenen Desinteresses an der Erforschung der Oktoberrevolution ein. Dieses Desinteresse dauert im Prinzip — mit einigen wenigen individuellen Ausnahmen — noch heute an.

¹⁸ Komunistička internacionala: stenogrami i dokumenti kongresa. Institut za međunarodni radnički pokret Beograd i Kulturni centar — Gornji Milanovac, 1981—83, — 12 zv.

¹⁹ Med drugimi je Ante Lešaja iz Zagreba napisal obsežno študijo o ekonomskih problemih NEP (rokopis študije v biblioteki Fakulteta političkih nauka u Zagrebu).

²⁰ Jules Humbert-Droz, Memoari sekretara kominterne, Beograd 1982; Alexander Rabinowitch, Boljševici dolaze na vlast: revolucija 1917 u Petrogradu, Beograd 1982; Edvard Hallett Carr, Ruska revolucija: od Lenjina do Staljina, Zagreb 1984; Roy Medvedov, Buharinove poslednje godine, Zagreb 1980; Louis Fischer, Lenjinov život, Zagreb 1985, 2 knj.